

žil, byl konec poctivý před Bohem i před lidmi; bez nějakých naivních pokusů o zachování jakési kontinuity. Nebyli jsme sektou a naším právem i povinností bylo svědčit, a ne se schovávat. Jedině takto totiž může zůstat to dobré, co snad bylo skrze tuto církevní obec vysloveno, a může být posouzeno a odsouzeno to zlé, čeho se dopouštěla. Ve svém konci by se mohla podobat svému Pánu mnohem věrněji než v dobách šťastných. Čím lépe pochopí, že nemá naději v cokoli a v kohokoli, tím spíše bude při svém zániku schopna otevřít druhým cestu do naděje. Modlím se, aby moji bratři a sestry (však vědí, jak jsem je všechny miloval v útrokách Ježíše Krista) také v tuto bolestnou chvíli rozloučení měli odvahu vyznat víru ve vzkříšení mrtvých – lépe, než jsme ji vyznávali ve svých shromážděních.

Nakonec, je to tak, že římskokatolická církev česká, jíž jste, otče biskupe, nejvyšším představeným, sama kdysi poznala, že jsem byl přes svou nedostatečnost povolán, abych kázal slovo boží; proto mne ordinovala, a proto ode mne kázání slova božího žádá. Mým kázáním bude teď asi jen mé mlčení, k němuž jsem přinucen; také s Vaším mlčenlivým souhlasem. Neboť jsem Vám měl samozřejmě za zlé, že jste se proti rozhodnutí státního církevního úřadu neodvolal; myslím, že to byla Vaše povinnost, i když nahlížím, že by se tím na mém osudu asi nic nezměnilo. Ostatně, jsem ustavičně v nebezpečí se dopustit jakékoli podlosti a zrady: jen jedné ne, neboť nad mou slabost je silnější Duch, který mi byl modlitbou a vzkládáním rukou v naší církvi předán. Nikdy nemohu být prorokem falešným: Jako nemohu říkat lidu božímu Mír, mír, a není mír, tak také nemohu říkat Pravda, pravda tam, kde je lež.

K ekumenickému překladu Jan 20,23¹

(1975)

Mám zásadní výhradu proti ekumenickému překladu J 20,23, ale také proti zásadní výhradě přítele dr. F. v KJ 42/74; prostě proto, že po mém soudu jeho výhrada není nijak zásadní.

1) Všechny české biblické překlady, kromě ekumenického, překládají v J 20,23 řecké *kratein* slovesem „zadržeti“. Jsou totiž ovlivněny Vulgátou, která na tomto místě užila termínu *retinere*. Toto sloveso ponechal ve svém latinském překladu řeckého textu také Beza, z něhož překládal Blahoslav. Proto se od starších překladů neliší ani překlad kralický.

I když je latinské *retinere* bohatší na konotace než řecké *kratein*, přece jen neodůvodňuje plně obvyklou církevní interpretaci tohoto místa. Neboť *retinere* neznamena „ponechat v platnosti“, jako spíše „držet na uzdě“ (*freno retinere*), „podržet ve vlastnictví“ (např. *memoria retinere* = podržet v paměti). *Kratein* má smysl užší: jeho základní význam je „držet v ruce“. Tak ho užívá Septuaginta (např. *Neh* 4,17) i Nový zákon (např. *Mt* 26,48 „Koho políbím, ... držte jej pevně“, nebo *Zj* 4,17). Má ovšem i významy další: „držet ustanovení“ (*Mk* 7,3), „držet vyznání, učení“ (např. *Žd* 4,14), „držet prvenství“ (*Ko* 1,18). Septuaginta překládá tímto slovesem hebrejské ekvivalenty, které mají smysl moci a panování: tedy „mít v moci“, „zmocnit se něčeho“, „ovládat“, „panovat“ (tak např. *Př* 12,24; 16,32; 17,2; *Da* 10,8.16; mimochodem, jen na těchto posledních dvou místech použili Kraličtí rovněž českého „zadržeti“). Kmen tohoto slova se vyskytuje také ve složeném substantivu *pantokrator* (např. *Zj* 1,8), které překládá česká bible nepřesně podle Vulgáty termínem „všemohoucí“, a církevněslovanský text správným *vse-deržitel*, tj. ten, který má všechno v moci, který nade vším vládne.

¹ Z. Bonaventura Bouše, *K ekumenickému překladu Jan 20,23*, in: *Kostnické jiskry*, 4, 1975, str. 2.

(NB Stsl. i csl. evangeliář má v J 20,23 za *kratein* sloveso „držati“ – viz naše „država“; od *kratein* jsou také odvozeny dosud běžné termíny, např. *démo-kratia* = vláda lidu.) Obsah slovesa *kratein* vyniká zejména v J 20,2: „Anděl uchopil (zmocnil se = *ekratésen*) Hada starého... a svázal jej.“ Výsledkem činnosti, označené tímto slovesem, je vždycky ovládnutí něčeho, moc, panování nad něčím. Jde tedy o slovo dynamické, které nemůže nikdy znamenat odložení činnosti, zanechání věci v původním stavu nebo distanci od nějaké situace. Příklady ze SZ, které uvádí dr. F., se týkají řeckých a hebrejských ekvivalentů k českému „zadržení“; mají jiný, s řeckým *kratein* nesouvisející nebo vzdáleně související význam.

2) Jan 20,23 je staré logion (asi mnohem starší než čtvrté evangeli-um) ve formě semitského paralelismu, který není antitetický. Antitezí se zdá být jen ve Vulgátě, kde jsou oba členy spojeny spojkou *et* („...a komu zadržíte“), která je proti původnímu textu rozšířením a svádí rovněž k falešné interpretaci. Jde o paralelismus prostý, kde druhý člen opakuje a vysvětluje, co bylo řečeno v prvním, nebo je vzhledem k prvnímu zdůrazněním a gradací. Zájmeno v obou členech není v řeckém textu v dativu, kterým je obvykle překládáno („Komu odpustíte..., komu zadržíte...“), ale v genitivu („Či hříchy odpustíte..., či hříchy zadržíte...“). Předmětem v obou větách nejsou hříšníci, ale hříchy.

V první větě je užito slovesa *afienai*, které znamená odpustění ve vlastním smyslu. Užívá se ho běžně také pro odpustění boží (viz např. Otčenáš). Nejde tedy jen o nějaké uvolnění, rozvázání (ab-solutio, roz-řešení). Neboť odpustění lidí je odpustění boží právě tak, jako hříchy proti lidem jsou hříchy proti Bohu; není přece jiných hříchů. Pro význam „uvolnit“, „rozvázat“ (ab-solvere, rozřešit) má NZ výraz *lyein* (Mt 16,19; 18,18). A přitom se tzv. „moc klíčů“, moc „svazovat“ a „rozvazovat“, netýká hříchů, ale aplikace příkazů Zákona, Tóry, jejíž kazuistické interpretace se zákoníci zmocnili a s níž manipulovali (viz též L 11,52). Rabínská fráze „svazovat a rozvazovat“ označuje odborné a autoritativní předběžné rozlišování, v které situaci Zákon zavazuje, a v které nezávazuje. Jsme zvyklí, že v křesťanských církvích zastávají funkci obdobnou rabínům duchovní s odborným theologickým vzděláním. Proto si ani nedovedeme představit pohoršení, které působil Ježíš, když tuto odpovědnost za plnění Zákona svěřil osobnímu svědomí svých

učedníků, prostých a neučených „lidí země“, a takto objektivní závaznost mravních norem Zákona zrušil.

3) Jan 20,21–23 je text letniční: Hodina Ježíšovy oslavy je hodinou Ducha, neboť v ní se ukázala moc boží, přemáhající hřích a smrt. A v tuto hodinu světuje oslavený Ježíš svým učedníkům (nejen „apoštolům a jejich nástupcům“) své poslání. Posílá je tak, jako jeho samého poslal Otec. Vdechuje jim Ducha, kterého přijal od Otce. Působení tohoto Ducha božského vysvětluje autor čtvrtého evangelia ve 20. kapitole veršem 23.: Učedníci, naplnění Duchem Ježíšovým, budou pneumatikové, kteří budou prstem božím vymítat demony, tzn. přemáhat zlo a vítězit nad ním. Skutky, které činil Ježíš, i oni činit budou, a větší nad ně činit budou (J 14,12). Skrže ně a s nimi a v nich bude svým Duchem žít vzkříšený Ježíš, nad nímž hřích a smrt už nepanují. A jejich slovo o něm, slovo odpustění a smíření, bude tak mocné, že kdekoli bude slyšeno, tam bude hřích přemožen a jeho vláda zlomena, nebude už škodit a ničit. Je zřejmé, že s tímto charismatickým posláním učedníků nemá nic společného právo církevních představených odepírat a odkládat podle svého uvážení zvěstování o odpustění člověku, který za odpustění prosí. Církevní penitenciální praxi „zadržování hříchů“ nelze textem J 20,23 odůvodnit.

4) Z toho, co bylo řečeno, rovněž vyplývá, že překládat v J 20,23 řecké *kratein* termínem „neodpustiti“, jak to dělá ekumenický překlad, je neodpustitelné. To už není ani špatný překlad, to je jen úplně špatný výklad. Přibližně správná interpretace by byla asi tato: Kde hříchy odpustíte, budou odpuštěny; kde je odpuštěním přemůže, nebudou už mít žádné moci. Překlad se neodvažuji navrhnout. Byl bych pro to, přidržet se, jako i jinde, klasického starého překladu, a ten řádně při kázání vykládat.

5) Protože velmi miluji starou Jednotu bratrskou, mrzelo mne, že ji přítel F. připomněl právě v souvislosti s tímto textem. Neboť skoro jediným nedostatkem této nejkréštanštější církve v našich dějinách byla právě tvrdost, s jakou starí bratři kněží uplatňovali tzv. moc klíčů, nelišice se v této věci valně od církve středověké. Vzpomeňme jen formuli, kterou v Litomyšli Augusta „zadržel hřích“ mladěmu bratru a sestře, kteří se spolu provinili proti prikázání Nesesmil-

níš: „Zlořečený ten, kterýž vás v to uvedl, budiž přibýtek jeho peklo, zlořečení vy, že jste uposlechli, protože budiž ruka boží nad vámi, sužuj a svírej vás všudy strach a hrůza děsí srdce vaše, nedávej vám Bůh pokoje žádného, kamž se koli obrátíte, dnem i nocí... Jdětež přech, zlořečení, a budtež nás prázdní.“ Já vím, že tato slova provázel srdnatý pláč Augusty i shromážděného sboru; že v Jednotě takový hřích bylo cosi nevídaného. Ale to i hierarchická středověká církev přece chápala alespoň teoreticky klatbu jako poenam medicinalem, jako trest nápravný.

6) Příklad Jednoty, dokonce Bultmannův komentář k tomuto místu z Jana, český ekumenický překlad i poznámka v *KJ* tak chytrého a theologicky vzdělaného člověka, jako je dr. F., to všechno je velice poučné. Svědčí o tom, že na svém nose už ani necítíme brýle mámení, které nám kdysi dávno, když jsme ještě byli maličci, nasadila církevní výchova. A přes tyto brýle čteme biblický text, jako by nám byl dávno známý a základně jasný. A on je zatím vždycky nový a překvapující a osvobozující, protože je v něm uloženo slovo pravdy boží.

Dopis sekretáři Liturgické komise

(10. 2. 1976)

*Miseram pacem vel bello
bene mutari.*

Cornelius Tacitus

Sunt belli sicut pacis iura.
Titus Livius

Pane sekretáři,

považuji za nutné Vás informovat o svém rozhodnutí odmítnout další spolupráci s Liturgickou komisí (=LK), a také Vám samozřejmě toto rozhodnutí odůvodnit.

Moji dva spolupracovníci i já jsme po léta pracovali na překladech liturgických textů s vědomím odpovědnosti, vybaveni odbornou literaturou, kterou jsme si s námahou sami obstarávali. Za dobu, kterou jsme věnovali této práci, se nám snad přece jen podařilo vytvořit jakousi liturgickou češtinu a upřesnit si některé překladatelské zásady. Nestačili jsme ovšem na celý nový misál a rituál. Metodologické neznalosti vedoucích LK zavinily, že nám byly ukládány zcela nedodržitelné časové termíny a my byli nuceni část nového misálu (především orace per annum) přenechat ke zpracování moravské skupině. Tato pracovní skupina se chopila díla s překvapující velkorysostí a hbitostí. K svému údivu jsme však brzy zjistili, že má tím větší odvahu, čím má menší znalosti liturgické latiny a menší odbornou průpravu. Její kreace vesměs prozrazují nedostatek jazykové kultury a na mnohých místech neporozumění předloze. Pregnantní vyjadřování těchto drobných básnických skvostů zpovrchňují někdy k nepoznání. Překlady postrádají vnitřní logiku starobylých a úctyhodných kolekt; jejich vyjadřování je naráženo na kopyto zvládnuté theologie minulého století

a pseudopietistické zbožnosti, nebo někdy naopak jakési podivné „modernosti“. Tím, že se překladatelé snaží, ať vědomě, nebo podvědomě, napodobit styl námi vypracovaných překladů (snaha v zájmu slohové jednoty zajisté chvalitebná), působí někdy dokonce trapně. A všechny tyto výtvořby byly takřka beze změny převzaty do nového českého misálu.

Tvůrci těchto překladů, členové českých a zvláště moravských LK (prosím Vás, podle jakého klíče jsou do LK jmenováni, když se zdá, že snad nikdo z nich není odborník?) a účastníci připomínkového řízení si postupem času navykli sebevědomě a zvysoka a bez argumentace nesmyslnými úpravami mrzačit naši práci. Stalo se dokonce, že text jedné preface, vyšlý z našeho pracoviště, byl v písemné připomínce označen za „pohromu pro víru a zbožnost“; přitom byl předložen protinávrh, který nedával smysl ani při pozorném čtení, natož při hlasité recitaci. V poslední době byly dokonce naše elaboráty přepracovávány v jejich zřejmý neprospěch bez našeho vědomí. (Bohužel se nám to přihodilo i s Vámi.) Přestože se cítím v poslední době už unaven a ne zcela zdrav, jsem ochoten věnovat všechnen čas, který mi po mém „světském“ zaměstnání zbývá, této práci; ale nejsem ochoten ho utrácet tím, že musím znovu a znovu dokazovat oprávněnost základních společenských zásad: vykládat, že když něco odmítám dokonce veřejně, musím uvést důvod, který je věci přiměřený; a také že nesmysl nemůže nikdy dávat smysl. Teď už opravdu skoro jen toto vyplňuje čas našich pracovních schůzek. Nedostaneme se k tvořivé práci a k nutné revizi vypracovaných překladů jen proto, že jsme nuceni se vypořádávat se stohy nařizovaných oprav a námitek, které jsou vesměs zbytečné a často trapně naivní. Jedna bohatá i nijak zanedbatelná skupina připomínek LK, které bylo nutno respektovat, aby se předešlo svévolným úpravám, vypadala takto: nesměli jsme užít slova „spasení“, protože u některých členů LK vyvolávalo záhadnou asociaci představu louky, na níž se pasou krávy. Bylo nutno odstranit imperativ slovesa „říditi“ (rege ecclesiam tuam), protože jim na poslech připomínal jisté substantivum, běžné zejména na Moravě. Rovněž slovo „nádoba“ mělo být škrtnuto, protože je pro ně synonymem pro předmět s vyhraněným účelem, který si prý dávají lidé na noc pod postel. Kromě svatebního obřadu nebylo žádoucí slovo „láska“ a vůbec bylo vyloučeno slovo „milování“ (např. v parafrázi J 17,26); vyvolává prý představu koitu. Také bylo původně exko-

munikováno slovo „rodička“ (vždyť souvisí s „roditi, porod“!): proto svátek 1. ledna Dei genetricis se v našem liturgickém kalendáři dosud jmenuje „svátek Matky Boží“, a nikoli Rodičky boží. Uvádím tyto příklady jako drobný příspěvek ke studiu psychopatie celibátu, který je podle Pavla VI. „perlou západní církve“.

Přitom nikdy nikoho z Vás nenapadlo, že tisíce hodin a sta nocí jsme po svém zaměstnání věnovali liturgickým překladům zcela dobrovolně. Nikdy, za celá léta, se s námi nikdo neporadil o termínu, nikdo se nezeptal, jak úkol stačíme zvládnout a co k němu potřebujeme. Jedná se s námi, jako bychom byli k LK ve služebním poměru, ačkoli nečekáme a ani nedostáváme za práci hmotnou odměnu. Ve snaze po vysvětlení této nepochopitelné situace ve mně nakonec vzniklo podle mého soudu obłudné podezření, že členové LK vůbec nevědí, kdo jsou autory textů, které jim k schválení předkládáte; že jsou snad natolik zvyklí zdarma přijímat služby druhých, že je to ani nezajímá. Nakonec jsem zjistil, že jste před nimi naše jména opravdu zatajil „v zájmu věci“. Vaše diplomatická obratnost způsobila, že tam nikdo neví, a ani se o to nestará, že kromě našeho přítele Míly Máši, který je duchovní a člen LK, pracuje na překladech už jen laický kolega češtinář dr. Václav Konzal a já. Pro LK jsme až dosud „pražská překladatelská skupina“ o neurčitěm počtu pracovníků. To víte, žiji mezi „laiky“ a „nevěřícími“ (měl jsem „světské“ zaměstnání, i když jsem pracoval v duchovní správě, a nebyl jsem živ „z oltáře“), a proto jsem zvyklý na celkem normální vztahy mezi lidmi. Sám buď miluji, nebo nenávídím, ale nedokážu druhého, který se mnou spolupracuje, prostě ignorovat; natož být lhostejný k tomu, že se před ním blamuji. Proto by mne také nikdy nenapadlo, že bych měl právo zasahovat do něčí práce, nebo o ní dokonce rozhodovat, jestliže by patřila do oblasti, v níž nejsem tak docela doma. To totiž nemůže napadnout žádného člověka se zdravým lidským sebevědomím. Myslím, že není divu, když mne smýšlení a jednání těchto mně osobně neznámých „spolupracovníků“ z LK už dokonale znechutilo. A to se ještě raději nešířím o autoritářských zásadách do naší práce anonymními cenzory v Římě, kterým svěřila papežská Kongregace kultu revizi překladů před konečnou aprobací. Proti nim nebyla už vůbec možná žádná obrana. Tady platilo, že Roma locuta, causa finita.

Tím, že jsme nuceni proti své vůli znovu a znovu přepracovávat své texty podle okamžitých cizích nápadů, a tím si je vlastně často

ničit, stává se výsledek naší práce problematickým. Ale i to, co jsme jakžtakž uhájili proti této opravářské mánii LK, je znehodnoceno předčasným vydáním provizorně schváleného kompletního českého misálu a některých dílů rituálu s nevyhovujícími kolektami a s velmi špatně přeloženými biblickými texty, na něž jsme nemohli mít žádný vliv. Navíc byly z nepochopitelných důvodů do mešního řádu zařazeny staré překlady, převzaté skoro doslova ze starého kapesního vydání latinskočeského misálu Mariana Schallerera, které mělo sloužit (a celkem dobře sloužilo) soukromé potřebě věřících, kteří cizí liturgické řeči nerozuměli. Jeho překlady nebyly samozřejmě určeny k hlasité recitaci, nejsou zvláště dobré ani věcně, ani formálně a je v nich několik nepříjemných chyb. Chtěli jste na nás, abychom rychle přeložili především hymnus Gloria, symbolum, trojsvatou píseň v eucharistické modlitbě a fraktorium. Tyto texty jsme vypracovali včas. A nakonec k našemu nemilému překvapení byla dána přednost víc než půl století starým textům. Celou tuto nelehkou práci jsme tedy dělali zbytečně. A nikoho, nejméně Vás, ani nenapadlo se nám alespoň slušně omluvit.

Namítáte, že nedostatky nového českého misálu (který je podle Vás provizorní – prosím Vás, na jak dlouho?) mohou sami duchovní odstranit tím, že jeho pohyblivé části si upraví improvizací. Ale víte sám dobře, že většina z nich se k improvizaci neodhodlá; nejen proto, že si nedůvěřuje, ale především proto, že sebebožejší text, jakmile je v Římě schválen, považuje za posvátný, takřka inspirovaný a nedotknutelný. A texty, které recituje nebo zpívá celé shromáždění společně, přece improvizovat nelze.

Překážky, které znesnadňují práci na liturgických překladech, kladou ovšem také samotné latinské předlohy. Je zajímavé, že členům LK zcela unikají skutečné nedostatky naší práce, na něž bychom byli rádi upozorněni a na něž někdy přicházíme pracně a opožděně. Ale nikdy jim neunikne, když se úpravou textu snažíme namáhavě vyrovnat s některými obsahovými potížemi. V té chvíli okamžitě ztropí poplach. Jde o ta místa oficiálních předloh, s jejichž theologickým obsahem nelze souhlasit. Namítnete, že zmatek panuje především v starém římském Kánonu. Jistě má římský Kánon mnoho nedostatků: Je poměrně pozdním, neobratným a na několika místech dokonce chybným převodem nějakých řeckých anafor, pocházejících nejpozději ze začátku 4. století. Z pseudoambrožských katechezí o svátostech víme, že jeho nejstarší po-

doba by nám dnes asi vyhovovala víc. Nicméně lze snad být v tomto případě tolerantní, protože nemyslím, že by dnes ještě nějaký rozumný duchovní Kánonu při bohoslužbě použil. Zůstal v misálu právem vlastně jen na památku a je vzácným dokumentem historickým. Přesto jsem rád, že nám bylo dopřáno se tímto úctyhodným starobylým textem zabývat v první řadě. Ostatně i náš překlad bude pomalu historický (je z r. 1967); a jako nelze nic měnit na latinském znění (Vagaginiho pokusy ukázaly, že je neopravitelný), tak by asi nebylo dobře přepracovávat jeho české přetlumočení. Nemohu pochopit, proč Vy i celá LK na revizi tohoto překladu naléháte; domnívám se, že není vůbec potřebná. Český Kánon byl náš první schválený liturgický text; na něm jsme se učili a zásady, které jsme si při této práci formulovali a osvojili, zůstávají vcelku v platnosti. Konečné znění bylo konzultováno s básníkem Holanem a jeho zvuchost byla přezkoušena hercem Lukavským. Návrhy na úpravy, které se znovu v poslední době vynořily (promiňte, ale i návrhy Vaše), se netýkají stránky formální, ale obsahové, a jako takové svědčí o nedostatečné znalosti exegeze tohoto základního římského liturgického textu. Stručný komentář k římskému Kánonu jsme uveřejnili v časopise *Via*, kde je překlad temných míst řádně odůvodněn. Tato odůvodnění ani nevyvracíte, ani nezpochybňujete. Prostě kategoricky žádáte změny. Takové jednání nutno kategoricky odmítnout. Staří scholastici říkali: *Gratis assertum gratis negatur*.

Na nové nebo nově upravené liturgické texty je ovšem nutno klást mnohem větší požadavky. Především je třeba je přezkoušet potřebami těch, jejichž modlitbu mají vyjadřovat. Modlitební text, který použije předsedající ve shromáždění, musí být formulován tak, aby byl beze zbytku přijatelný nejen duchovnímu, ale i věřícímu. Nesmějí v něm být ani místa, která snad také možno vyložit správně, ale která bezprostředně při poslechu nedávají správný smysl. Tomuto požadavku nevyhovují plně latinské předlohy; myslím především na některá místa nových eucharistických modliteb a prefací. Někdy automaticky opakují archaizované formulace, někdy se sice tváří „dnešně“, ale zároveň sklouzávají ve věty vyjadřující jakoby hrubou preexistenční christologii, blízkou monofysitismu, někdy dokonce doketismu. Také se do nich znovu vloudily primitivní formulace sakrificiální, horší než obdobná místa starého kánonu (např. „obětujeme ti jeho tělo a krev“). Takové texty už ne-

obstojí ani před školskou teologií, v níž jsme byli vychováni my staří. I kdybych jako theolog necítil před církví a před svým svědomím odpovědnost za pravdu a kdybych pouze lpěl na „zdeděné nauce“, stejně bych obětní povahu mše mohl vyjádřit nanejvýš definicí „sacrificium mere relativum“; tzn.: večeře Páně je anamnezi oběti kříže, při níž se ovoce této oběti ve společném stolování církvi přivlastňuje. Nelze přece ani sloužícího, ani shromážděné prolašovat za obětníky, neboť vyznáváme, že naším jediným knězem a jedinou obětí, přinesenou jednou provždy jím samým za všechny a za všechno, je Ježíš Kristus ukřižovaný. I podle staré teologie jsou „kněží“ církve jen *causa ministerialis sacramenti* a úřední název jejich úřadu je *ordo presbyteratus* – úřad staršího, představeného. U nás se donedávna krásně říkalo, že farář mši slouží. Důraz na obětní charakter mše, s kterým si nikdy, ani v minulosti, nedokázali katoličtí theologové dobře poradit, znamená smíření s typicky náboženským synkretismem; církev se mu sice nemohla ve svém dějinném vývoji vyhnout, ale my dnes máme povinnost ho rozeznat a odmítnout. Křesťané nejsou královské kněžstvo ani v duchu kněžství levitického, tím méně v duchu pohanské bohoslužby nebo hellenistického mysteria. Jsou královské kněžstvo, pokud jsou svým vyvoláním a obdarováním a smýšlením v Duchu svatém zajedno se svou hlavou, se svým ukřižovaným Pánem, svým přímělníkem u Otce. Proto večeři Páně, památku jeho oběti, spojenou s díkyčiněním za vykoupění, nazývaly staré liturgie *logiké thysia* (v římském Kánonu je špatný překlad *hostia rationalis*), *hostia spiritualis*, *sacrificium laudis*: oběť duchovní, oběť chvály.

Také si myslím, že je vhodné a nutné si uvědomit, že nejen život, ale i řeč se pomalu sekularizuje a desakralizuje a že staré zděděné náboženské termíny mají už novou, „světskou“ konotaci. Za jeden z příkladů může sloužit právě slovo oběť, při němž už nikdo nemyslí na kult a nějaký náboženský ritus. Pro většinu lidí znamená oběť čin vydanosti, dobrovolné ztráty sebe sama pro druhého člověka, nebo alespoň zřeknutí něčeho drahého nebo nezbytného. Tato konotace zcela vyhovuje i smyslu institučních slov večeře Páně, v nichž se Pán Ježíš vůbec nezmiňuje o Bohu, ale mluví jen o nás a o všech lidech. Je tedy vhodné, aby termín oběť byl v liturgických textech užíván tak, že jsou alespoň zároveň respektovány obě konotace, náboženská i „světská“; ta druhá by ovšem měla mít přednost. Neboť když se modlím se shromážděním, nemohu užívat slov

ve smyslu, který už není mnoha přítomným běžný a který možná nebude už brzy běžný nikomu. Jestliže jich takto použiji, jedním nezodpovědně, protože nejsem zajedno s těmi, jejichž jménem mluvím. Jsem mezi nimi cizincem, neboť nemluví jejich řečí. Zcela jinak je tomu, když se ve shromáždění předčítá starobylý text biblický; všichni samozřejmě předpokládají, že je obtížně srozumitelný, a oprávněně čekají, že bude kazatelem v homilii zpřístupněn výkladem.

Jak zpracovávat předlohy, které mají takové nedostatky? Já osobně jsem se snažil s nimi vypořádat tím, že jsem je měnil volným překladem. Ale při práci na nich jsem byl ustavičně Miloslavem upozorňován, že kdo hřeší proti svědomí slabého bratra, hřeší proti Kristu. Proto jsme je začali upravovat tak opatrně, aby se tak říkajíc vlk nažral, a ovce zůstala celá. Dnes si myslím, že to nebylo poctivé, a navíc to bylo zbytečné. Reakce, kterou tyto pokusy okamžitě vyvolávaly, svědčily o tom, že jsme se mýlili, když jsme mysleli, že vycházíme vstříc slabosti bratří. Neboť ti, kteří o osudu naší práce rozhodovali, vůbec nechťejí chápat takové problémy; nejsou vůbec slabí. Naopak: jsou náramně sebejistí a klidní a jsou to páni zvyklí poroučet a lidem autoritativně předkládat své názory, o jejichž pravdivosti není dovoleno pochybovat. Ale s nimi se přece my slabí a nejistí a pochybující nikdy nemůžeme domluvit, jestliže nechceme znásilnit své svědomí a vydat všanc svobodu, ve kterou nás osvobodil Pán Ježíš.

Nakonec musím vyznat, že i kdyby nebylo oněch nepřekonatelných obtíží, které jsem se Vám pokusil vyložit, stejně bych asi opustil práci na českých liturgických textech, protože jsem na ní ztratil zájem. Neboť dnes je mi už jasné, že alespoň u nás liturgická reforma selhala a nesplnila naděje, které jsme do ní zpočátku kladli. Tato skutečnost by jistě potřebovala důkladnou reflexi. Domnívám se, že na ní má vinu nejen vedení naší církve, ale také my, řádoví duchovní, a v neposlední řadě i věřící. Rád bych alespoň naznačil některé z příčin tohoto selhání, jak je v přítomnosti zatím spíše vycítuji, než poznávám:

Jednou ze základních tezí liturgické reformy bylo, že liturgie slova není pouhou přípravou na večeři Páně, ale právě tak jako večeře Páně je autonomním celkem a podstatným obsahem křesťanského shromáždění až do té míry, že může být (jak je tomu u církvi reformačních) obsahem jediným. Proto bylo v Římě připraveno *Ordo*

lectionum, které je dobrou příručkou pro kazatele, i když byl jeho původní návrh v konečné redakci na mnoha místech poškozen. Když jsme připravovali k prvnímu vydání nový mešní řád, byl zároveň postupně zaváděn také úředně schválený český lekcionář. Každému, i laickému posluchači je zřejmé, že jeho texty nesnesou ani sebeshovívavější kritiku. Po stránce formální mají špatnou češtinu, primitivní, někdy dokonce vadnou skladbu, naprostou absenci poezie, např. v žalmech. Mnohem horší je to po stránce obsahové: Všude se prosazuje krotká, zastaralá a primitivní interpretace posvátného textu a na mnoha místech je biblické slovo rozředěno k nepoznání. Např. parenetické části Pavlových epištol se někdy poslouchají jako nezávazný pobožný žvást. S drzostí a svévolí jsou zpovrchňována a zeslabována i některá logia Páně až do té míry, že zcela ztrácejí svou jedinečnou naléhavost. Pro tento převod, který je často pouhou parafrází, je typické, že ve Skutcích apoštolských se řecké *hodos* – „cesta (za Ježíšem)“ zásadně nahrazuje českým „nauka“. Jako by pro „překladaatele“ bylo křesťanství jen jakousi etikou, jednou z mnohých; jako by Pán Ježíš pro nás nebyl cestou a pravdou a životem, ale jen učitelem jakési slušnosti, jejíž odměnou je individuální spása. Když jsem nový překlad bible a nový lekcionář dostal do ruky, utěšoval jsem se tím, že soudní kazatelé pochopí, že jim nemůže sloužit jako předloha k poctivé homilii, a že budou používat při liturgii jiné, starší, solidní překlady. Velmi rychle jsem byl vyveden z omylu. Není snad jediného katolického duchovního, který by měl odvahu odložit tento lekcionář jako neupotřebitelný. Nechci se tady ptát, jak je to možné; nechci uvažovat o tom, zda tato podřidivost ke všemu, co přichází „shora“, je svědectvím lenosti nebo útlumu zdravého lidského svědomí. Ale jaký smysl má potom práce na textech modlitebních, když se věřícím při každém shromáždění čte tenhle zpotvořený text biblický, prohlašovaný za „slovo boží“?

O Přímlovách, slavném závěru Liturgie slova, je lépe se nezmiňovat. Už latinské předlohy jsou toho druhu, že překážejí, aby tato modlitba za církev a za trpící lidi a za celý svět, nejdůležitější modlitba po Otčenáši a anafore, stará oratio fidelium, kterou nový misál dokonce nazývá oratio universalis, splnila svůj původní účel; mají totiž jen čtyři nebo pět upovídáných intencí. A co s lidovou tvořivostí, v níž se na tomto místě bohoslužby vyžívají v našich kostelích celebranti i lektori? A takovou radost jsme měli, když

jsme se dověděli, že tato stará ektenie bude do naší liturgie znovu zařazena...

Stejně je tomu s večeří Páně. Prof. Vondráček charakterizoval ve svých nedávno vydaných pamětech novou českou mši jako „bílou magii kouzla zbavenou“. Tím kouzlem chtěl vyjádřit estetické hodnoty, které měl tento obřad podle starého latinského misálu Pia V. Ty jsou dnes ovšem nenávratně ztraceny a bylo by bláhové je křisit. Nicméně nová mše působí v našich kostelích opravdu přechoť trapně. Neboť ani celebrant, ani ti, kdo mši „poslouchají“, nezměnili se změnou ritu a řeči své staré předkoncilní smýšlení. Svátosti, stejně jako kdysi, považují skoro za magické úkony, které sotericky působí samy sebou, bez aktivní angažovanosti. Ale magie může působit věrohodně, jen pokud užívá tajemné, pro nezasvěcené nesrozumitelné řeči a děje se v uzavřeném, posvátném přítmí. Jakmile s ní vyjdete na světlo, jakmile mág nebo mystagog místo zaklínadel mluví živou řečí, jakmile je mu vidět na ruce, její účín selhává a nelze ji brát vážně. Když jsem byl naposled v kostele (chodím tam už málokdy), najednou jsem si uvědomil, že kněz, který byl u oltáře (a je to jeden z velmi populárních duchovních), aniž by tušil, vůbec nevěří. On totiž o svém Bohu všechno ví, o všem je dávno skálopevně přesvědčen, všechno má dokonale zdůvodněno; všemu, co dělá, rozumí, na jeho osobní angažovanosti nezáleží, a proto se o ni ani nesnaží. Záleží mu jen na tom, aby poctivě a přesně a okázale řekl a udělal to, co má předepsáno, a jeho slova a gesta budou mít neomylný účinek na Boha i na věřící; jejich povinností je nechat se touto jeho činností zasáhnout, aby byl rovněž neomylně splněn účel jejich přítomnosti. Sevřela mne hrůza, zvláště při instituci a přijímání. Jasně, jako dosud nikdy, jsem cítil, že je mi toto prostředí už cizí. Jsem přesvědčen, že právě v tomto zástupu (výjimečně to byl opravdu zástup, a ne hrstka starých nebo stárnoucích lidí) bylo několik křesťanů, očekávajících potěšení Izraele, ale byli to jen jednotlivci a byli sami jako já. Přišli, protože přece jen chtěli „do kostela“, a nevěděli, kam jinam jít. Jako celek nebylo toto shromáždění zviditelněnou církví Kristovou, tj. společenstvím jeho učedníků, kteří přes svou hříšnost, v jednotě Ježíšovy lásky, jejíž památkou a znamením je eucharistie, vyhlížejí příchod království božího. Úkonem, vzorně provedeným, kterého se (přes společné odzpívání některých textů) pasivně účastnili, se už pro ně stalo všechno. A proto se vlastně nestalo nic.

Z nepřehledného množství připomínek, které se dostaly na náš stůl, mne opravdu zaujal jen dopis jednoho faráře z brněnské diecéze, který nás prosil (chudák, netušil komu to píše), abychom se postarali o fakultativnost těch míst v eucharistických modlitbách, která mluví o kalichu. Psal, že je mu trapné, když je musí před lidmi říkat, a přitom jim nemůže kalich podat; prý si připadá jako lhář a podvodník. Žádal prý už konzistoř o povolení kalicha a „dostal vynadáno“. Tento dopis je charakteristický ze dvou důvodů: Za prvé katolický duchovní nemá odvalu poslechnout Pána Ježíše („Pijte z něho všichni“) bez povolení své konzistoře. Za druhé je mu trapno říkat při mši takové věty, jako „My, kteří jíme z tohoto jednoho chleba a pijeme z tohoto jednoho kalicha“, ale není mu trapno opakovat v instituci příkaz Páně. Tento příkaz totiž patří do samotných „konsekračních“ slov, která vždycky přesně a pomalu vyslovuje, ale o jejichž skutečném lidském obsahu nikdy neuvažoval; vždyť jde jen (!) o formam sacramenti – o formulí, která působí sama sebou.

Jsem přesvědčen, že tento můj spolubratr, prostý venkovský farář, je výjimkou mezi duchovními mé církve u nás a jistě bych se s ním snadno domluvil. Neboť výchova a osobní přesvědčení o posvátnosti jeho úřadu v něm ještě neudusily smysl pro poctivou službu. Ale kolik takových je? A pokud jsou, jak jsou nesmírně sami, bez lidských vztahů, bez možnosti vzdělání, často bez skutečné církve, která by je potřebovala; v pochybnostech, které jsou velmi cenné, protože ukazují k budoucnosti, ale o nichž jim jejich zpozdění namluvili, že jsou nebezpečné a hříšné. Jak jim pomoci? Kdybych se s nimi například setkal (tolik je miluju), jen bych je asi přivedl do neštěstí a bídy. Vždyť kdyby mi dali za pravdu, třeba by to s nimi dopadlo jako se mnou; co nevidět by ztratili možnost pracovat v duchovní správě. A co by si potom počali? Neměli by ani existenční zajištění, ale ani lidské zázemí, jako mám nezasloužené já. Nechtěl bych být v kůži lidí, kteří mají vinu na těchto zmarněných čistých lidských životech.

Zkrátka a dobře: Nemá opravdu smysl snaha dát pokud možno dobré modlitební předlohy lidem, kteří se je nebudou modlit; na nejvýš je budou recitovat s patřičným patosem ve snaze učinit svou bohoslužbu atraktivní. A přitom budou lidem předčítat vykostěnou parafrázi biblického textu a podbízivě, nebo naopak z vysoka je poučovat, co mají a nemají dělat. Když nás nesmí, a ani nemůže na-

padnout, že atraktivní, tj. přitažlivá je jediné pravda, potom se nutně bohoslužba, kterou předvádíme, stane pochybnou atrakcí. A s touto atrakcí nechci mít nic společného.

Doufám pevně, že se jednou situace změní. Neboť slovo boží nemůže být spoutáno a mdloba boží, která se zjevila v Ježíšově kříži, je silnější než lidé. Tolik bych se chtěl dožít nikoli nějaké nové reformy shora, ale obnovy své církve v Duchu svatém; vždyť tato církev je mým životním prostředím a bez ní nemohu žít. Ale naplnění této naděje budiž poručeno Pánu Bohu.

Pro to všechno jsem přinucen přerušit spolupráci s LK. A vůbec mne nemrzí, že je tím sprovocována ze světa také „pražská překladatelská skupina“. Je mi smutno jen kvůli mým dvěma spolupracovníkům. Vím, že se mi bude po pravidelných schůzkách s nimi stýskat. Ale co se dá dělat?